

váltott mindenség” himnikus ünneplésével, a vallásos litániák borzongató mámorával és boldogságeksztázisával zárul.

A verseskönyv vezértémája a halálélmény. A szentimentalizmus és a romantika a témát egyoldalúan megsemmisülésként ábrázolta s érzelmi reflexiókba burkolta; a materialista szemlélet értelmezte először az anyagi lét formájának. Juhász újítása a probléma komplex lírai vizsgálata: az *Anyám* Szabó Lőrinc *Huszonhatodik évének* ellenképe. Az egyik látomás a biológiai tenyészeté: „a csontok kivirágzanak, nagy zöld levelet hajtanak, gyökeret eresztenek, zöld csillagot növesztenek...” A másik szólam a metafizikus elemzésé: „lobog az Óshalál-lepke a Minden héján kerengve, a Semmiben dideregve, a Minden kérgén keringve, mint lepke lámpa-üvegen, szitakötő gömb-üvegen...” Majd a mítosz emlőin jelentése a Bűn szinonímájává növekszik: „könnyei: fröccsös poharak, könnyei: elrothadt tüdők, könnyei: szőrös csecsemők, könnyei: földagadt májak, könnyei: fölpuffedt lábak, könnyei: kristályszőr-kezek, könnyei: elkurvult szüzek, könnyei: balták és kések, könnyei: vak szívverések, könnyei: szőr-álarc-arcok, könnyei: kövér ribancok, könnyei: gyújtogatások, könnyei: káromkodások, könnyei: motyogó szájak...” Végül — a biológiai, a filozófiai és az etikai megközelítés bonyolultságában — a történelem víziójává tágul; mint Déry önéletrajzi regényében, az *Ítélet nincs* címűben, itt is újrjátsszák szerepüket, groteszk fintorokkal. Dylan Thomastól Cyrano de Bergeracig a holtak. Ez a logikai váz színeződik a halálfélelem és az életöröm hangulataival, finom lírai árnyalataival. Példának talán elég e néhány sor: „nem akarok én lemenni, hozzátok a földre menni, csontvázzá lefogyatkozni, a földben szétszívárogyva vetkőzni le a csontokra, inkább egy csillagra ugrok, csillagról csillagra ugrok, a Mindenségben így futok...”

Nemcsak mint gondolkodó, mint nyelvművész is egyike költészetünk legjelesebbjeinek. Stílusa ódon és modern egyszerre: ragrimes nyolcasai mozgó sormetsetükkel a tagolás ősi ritmusát juttatják érvényre; bonyolult főnevei a többszörös összetétellel a jelentés új izgalmait idézik föl. Asszociációrengetegeibe, többoldalas mondataiba a halmozás törvénye visz rendet, a monotonia veszélyét a tételszó helyváltoztatásaival kerüli meg. Képi fantáziája kimeríthetetlen, s a természetes nyersegtől a vallásos áhítatig minden húron képes játszani. Erő és tömörség van nyelvén; nem jellemzi a Weöres-féle ötletcsillogás, inkább gondok súlyosítják. Így tud olyan lírát teremteni, mely egyszerre rituális és személyes, mitikus és elemző, látványt és látomást egybeépít.

Juhász Ferenc új lírai eposza, mint művészi higgadtságának dokumentuma, az új magyar költészet nagy eseménye. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1969.*)

GREZSA FERENC

GARAI GÁBOR: ÍRÁS A FALON

„...szép az, ami jó, emberhez méltó módon jó az embernek; a költő mesteriségére szükítve pedig: szép az, aminek funkciója van...” — írja a költő *Tűnődés a költészetről* című vallomásában. A József Attila-i esztétikát újrafogalmazó néhány mondatot szinte minden Garai-kötet mottóul kaphatná, így a legújabb, az *Írás a falon* is. A címadó vers is az el nem múló, örök szépség jegyében fogant. Mert mi mást jelentene a házfalon virító, félméteres betűkkel írt szó („Szeretlek!”), mint a szép és a jó múlhatatlanságát. A tűzfalra mázolt szó — nem nagy dolog, mondhatni semmiség, de csoda, a mindennapok „kis csodáinak” egyike, melyben a költő mégis látni, s láttatni tudja a rejtett, újrafelismert szépséget.

A kötet nagyobbik felét a *Gyönyörűségem, gyötrelmem, Budapest* című ciklus alkotja. Az olvasó első pillantásra megdöbbenéssel veszi észre, hogy ebbe az ún. Budapest-ciklusba az eddigi életmű szinte minden tájáról kerültek be versek, köztük jó néhány olyan alkotás is, mely azóta a költői oeuvre legjavát reprezentálja. (*Tűztánc, Artisták, Nyárvég, Kedd, Anyaföld* stb.) — Milyen alapon kerültek ebbe a ciklusba ezek az — épp a legjelentősebb — versek, melyeknek közvetlenül semmi közük Budapesthez? Úgy látszik, maga a költő is érezte e kérdést, s ezért igyekezett kijelenteni: „Sohasem terveztem külön kötetet Budapestről; szinte önkéntelenül és természetesen adódott, hogy immár húsz év terméséből összeállt egy olyan gyűjtemény, melynek minden sóhaját, kiáltását, ujjongását és álmodozását a szűkebb haza folyton megújuló élménye, nehéz és felelős szerelme mondta tollba nekem.” — A ciklus tehát nem a tudóskodó pontosság és tervezés eredménye. A meglehetősen tágan értelmezett alapkonceptiót nyugodtan elfogadhatjuk, bár Garai bizonyára még egyszer ennyi verset tudott volna találni Budapest-csokra számára. Másrészt viszont e kitágított, komplex körkép lehetővé teszi azt, hogy a költő ne csak a szűkebb házához szóljon, s ezáltal ne tévedjen valamiféle rosszízű fővárosi lokálpatriotizmusba.

A szorosan Budapesthez kapcsolódó versek a városhoz fűződő emlékeket idézik. Formai biztonság, de konvencionális tartalom jellemzi ezeket. A gyermekkori benyomásokat újraidézők (mint a *Gellérthegy*), vagy a hangulatos tájversek (mint az *Ősz elébe*) rendkívül artisztikus keretet kapnak, de jelentős élményt nem közvetítenek. Kivétel talán a Krúdy emlékének szentelt szép szonett (*A Ráczt fürdőben*), s a gyermekkori emlékekhez már nem öncélúan nyúló *Naphegy*. Ez utóbbiban már a férfi néz vissza a múltba, hogy erőt gyűjtsön, a férfi „ki éltesebb gond: nép, ember, család sodrában él most...” Az emlék, az emlékezés rendkívül bonyolult dolog. — Emlékezni jó, mert ezáltal életünk egy darabját elevenítjük meg. Ugyanakkor emlékezni rossz is, mert az emlékezés múltunk egy, immár végképp letűnt szakaszára vetíti fényt. De a borzalmakra is rossz emlékezni, azokra a napokra, mikor „bénán hullt a város ragadozó kezekbe, / tankokkal teltek a kihalt játszóterek” (*Méregzöld március*). A nyugodt, veszélytelen, idilli képeket azonban néha egészen más motívumok is színezik. Az *Alkonyi sereglét* például szürrealista elemekkel tarkított. A vers motívumai a magány, a szorongás érzését festik alá, s végül határozott funkciót kapnak: a költő az emlékekből kibontakozó férfikor szorítását érzi.

S ezzel elérkeztünk a ciklus néhány mélyen önvizsgáló darabjához. Az *Életem sűrűjében* önmarcangoló vizsgálódásának háttérét az ellenforradalom adja. „... feloldó egyedüllét perceit szomjazom” — mondja a költő, de ez egyáltalán nem a világtól való elfordulást jelenti. Garai mindig megtalálja a harmóniát egyén és közösség között. Az önvizsgálattól nemcsak saját kérdéseinek megoldását várja, hanem a közösségét is. Az egyén és az univerzum együttes tanulmányozása költészetének sarkköve. „... akármit élek át, egyszerre élem / kívülről is, belülről is...” (*Otthon a világban*) Ez a vallomás magára a verstechnikára is fényt vet. „ti itthon vagytok a világban, / én arra ítéltetem, hogy megértsem, / s figyeljem szüntelen, ízekre tépjem / minden rejtélyét s bennük önmagam.” Atomjaira szedni a világot, s titkait megfejteni — ez Garai intellektualizmusának lényege. Nagy verseit, a *Tűztánc*-ot, az *Artisták*-at s a többi csak ebben a lírai szituációban lehet megérteni. Az erőszaknak, közönynek, pusztulásnak hadat üzenő versek gondolati, filozófiai kérdéseiről, illetve e versek értékbeli helyéről már határozott elképzeléseink vannak. Garai e ciklusban szereplő közéleti, gondolati versei — melyek már első megjelenésükkor egy költőnemzedék magára találásának, határozott lírai programjának kifejezései voltak — azóta ma irodalmunk fontos részeivé lettek. Ezért úgy érzem, hogy e jól ismert művek újraelemzésétől eltekinthetünk. E versek különben is a leglazábban fűződnek a ciklus konkrét tárgyához, Budapesthez.

A kötet verseinek egy kisebb csoportja a *Száraz szatírák* címet viseli. Itt jóformán ugyanazok a témák jelennek meg, mint a nagy közéleti versekben, csak a hangnem, a tárgyalásmód más. Ez az öt — még címében is provokáló — vers (például a *Galambpár epekövel, A túlbuzgó vízicserkész*) a költő új arcát mutatja. Hogy

milyen reményekre jogosíthat ez a néhány „száraz szatíra” — nem tudhatjuk. De az új utak kísérletezése Garai esetében is a szüntelen költői megújulás feltétele. Miről is van itt szó? — A költő választott tárgyának hitványságát oly módon leplezi le, hogy a látszólag elismert tény, megállapítás áttételek nélküli, nyers kritikáját adja. Valódi szarkazmus ez, melynek célpontjába az értelmetlenség, a butaság, „a minden erőt felőrlő semmittevés” kerül. E ferdeségekről mutatnak érzékletes képet a felhasznált abszurd elemek is. („színvakok magyarázzák Gauguin festményeit”; „botfűlű bírálja a madarak énekét” stb.)

Külföldi élményeken, naplószerű önvallomásokon alapulnak a *Vándorút* versei. Közülük azonban csak a *Hol járok én...* világjáró nyugtalanságát és a visszatérés boldogságát sugárzó *Megyek hazá-t* emelhetjük ki. Ami e két vers között van — egy tranzit-városterem nyüzsgése, egy bécsi madárüzlet agyafúrt reklámszövege stb. — úti élmény csupán.

Ennél jóval többet ad a *Dávid könyve*, amit szerzője így jellemez: „huszonegy strófából álló időszerűtlenül mai vers.” — Kissé furcsa ez az „időszerűtlenül” szó! — Mert lehet, hogy a bibliai keret időszerűtlennek látszik, de ez a nagyon régi, nagyon ősi történet lehetőséget teremt Garainak arra, hogy nagyon korszerű egyéni kérdéseit fejezze ki. A mondandó megformálásában a korábban megjelent *Jób könyve* tekinthető előzménynek, bár minden bizonnyal Babits *Jónás könyvé-t* sem hagyhatjuk figyelmen kívül. Az ősi, az emberiség egyetemes műveltségi kincséből merített történet már Babitsnál is személyes gondolatkör kifejezésére szolgált. Babits Jónása „rühellé” a próféta-ságot, Garai Jóbja egyenesen igényli ezt. S most itt van előttünk Dávid, aki „mindent megtett a harcban, amit tehetett”. „De harci dalra biztattak szüntelen, / S én lantom teszem le, nem fegyveremet.” — így tör ki Dávidból a fájdalom, aki a „teremtett világ diadalát” szeretné énekelni, ha hagynák. — Ez lenne az ő feladata, s nem a harc, s nem a hősi póz. De vajon helyesen cselekszik-e Dávid? A fegyverét kellene inkább letenni lantja helyett? „Minden terhet vállamra hordtatok... — én meg virrasztva lestem, / milyen sorsot vetnek a csillagok / mindnyájunkra fent, a hideg egekben.” Később Dávidnak már nemcsak hősnek, királynak is kell lenni, s lassan az öregség is eljön. „Most is azonos vagyok önmagammal, / koronásan is parittyás kölyök;” „De megropogtatnám vén csontjaim még, / ha Góliát... eljönne!” — Íme az *időszerűen* mai vers. Dávid kálváriájában a költő kétségeire, az elfáradásra, majd az újrakezdés vágyára ismerhetünk.

Az *Írás a falon* nem jelent csalódást az eddigi életmű ismerőinek. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1969.*)

OLASZ SÁNDOR

HORGAS BÉLA: SÉTALOVAGLÁS

Az eszmélet idejének vallja a *Nevetni, sírni*, a *Távolságok*, a *Naptár* s most már a *Sétalovaglás* költője azt a két évet, amely alatt a negyedik kötetbe gyűjtött versek születtek. A találó meghatározás arra is utal, hogy Horgas mennyire tudatosan éli meg mindazt, ami látomásait mozgatja, mennyivel tudatosabban, mint első két kötetének születésekor, amikor a világ a meghatározhatatlan kapcsolatok túlbonyolított szövedékévé vált verseiben, s amikor ezt a felnőtt tudatosságot valami-féle merev modorosság helyettesítette. Arra eszmélt rá tehát elsősorban, hogy — képletesen szólva — Csontváry látomás-fái is a realitásokban gyökereznek, hogy a legszuverénabb költői látomás-világnak is valamiféle rendszert kell sugallnia: hogy tehát nem a valóság bonyolult, hanem hozzáfűződő képzeateink.

Az eszmélet ideje volt ez azért is, mert Horgas Béla ezt a tisztulást formailag